

Kernwaarden Stroom deel 1: Relatie.

Of: waarom je van je ezel af moet komen. Lucas 10:25-37

Zondag 13 september 2009

Er kwam een wetgeleerde die hem op de proef wilde stellen. Hij vroeg: 'Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?' Jezus antwoordde: 'Wat staat er in de wet geschreven? Wat lees je daar?' De wetgeleerde antwoordde: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel je hart en met heel je ziel en met heel je kracht en met heel je verstand, en je naaste als jezelf.' 28 'Je hebt juist geantwoord,' zei Jezus tegen hem. 'Doe dat en je zult leven.' Maar de wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen en vroeg aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?'

1. Wie is mijn medemens?

Die vraag, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven. Dat is niet echt een vraag van onze tijd. Je kunt je toch nauwelijks voorstellen dat iemand in onze tijd, nog niet beïnvloed door religie, een dergelijke vraag zou stellen. Maar déze vraag leeft natuurlijk wel: is dit nou alles? Jezus, is dit leven nou alles? Maar Jezus neemt, zoals gewoonlijk de vraag serieus. Jij wilt iets doen? Nou, dat kan. Ik wijs jou de weg naar eeuwig leven. Trouwens, die ken je toch al lang? Hij heeft het hier tegen een vrome jood. Die weet al lang wat de wet zegt. En ja hoor, er volgt een keurige samenvatting waaraan geen woord ontbreekt. Goed uit het hoofd geleerd. God liefhebben boven alles, check. Je naast liefhebben als jezelf. check.

De man vraagt: wie is mijn naaste, mijn medemens? Waarom vraagt hij dat? Omdat hij weet dat hij die lief moet hebben als zichzelf. En dat is natuurlijk niet te doen. Laten we reëel blijven: je kunt tenslotte niet iedereen liefhebben. Ofwel soms? Hij wilde zich rechtvaardigen, staat er. Fantastisch, dat dat er staat. Deze man heeft zelfkennis. Hij weet dat hier limieten aan de wet gesteld moeten worden, anders wordt het onuitvoerbaar. OK, mijzelf liefhebben, dat gaat me lukken, mijn vrienden, vooruit. Maar verder? Stel een grens Jezus, anders gaat het niet. Het is de oude reflex om de lat lager te leggen als je de sprong niet kunt maken. En het zou ook mijn reflex zijn.

Wat mij wel eens opvalt onder christenen: sommige mensen lijden letterlijk, als wekelijks de tien geboden te horen krijgen, zoals in veel kerken gebruikelijk is: gij zult niet dit en gij zult niet dat en dan ongeveer 10 keer. Mensen kunnen hier niet mee overweg en het voedt vaak schuldgevoelens. Heel begrijpelijk: maar dan horen ze de samenvatting van de wet: *O, God liefhebben en mijn naaste. Top, daar kan ik wat mee. Nu weet ik wat ik moet doen.* Ben je gek geworden. Weet je wel wat je zegt? Wat is makkelijker om te doen. Je broeder niet doodslaan of werkelijk van je broeder houden, met heel je hart...

Dat gaat toch helemaal niet. En de wetgeleerde voelt het op zijn spreekwoordelijke klompen aan. Geef me grenzen, Jezus, want dit is niet te doen... Wie is mijn naaste?

Maar Jezus trapt er niet in. Waarom niet. Misschien wel omdat Jezus niets zo gezond vindt als het menselijke besef van onvermogen. Misschien ook omdat hij er niet tegen kan als we om het lijden heenlopen omdat het ons te zeer doet, of omdat het te veel kost om te handelen. Misschien... Ach laten we het verhaal eens lezen dat Jezus nu vertelt, als antwoord op de dringende vraag: wie is mijn naaste?

Toen vertelde Jezus hem het volgende:

'Er was eens iemand die van Jeruzalem naar Jericho reisde en onderweg werd overvallen door rovers, die hem zijn kleren uittrokken, hem mishandelden en hem daarna halfdood achterlieten. Toevallig kwam er een priester langs, maar toen hij het slachtoffer zag liggen, liep hij met een boog om hem heen. Er kwam ook een Leviet langs, maar bij het zien van het slachtoffer liep ook hij met een boog om hem heen. Een Samaritaan echter, die op reis was, kreeg medelijden toen hij hem zag liggen. Hij ging naar de gewonde man toe, goot olie en wijn over zijn wonden en verbond ze. Hij zette hem op zijn eigen rijdier en bracht hem naar een logement, waar hij voor hem zorgde. De volgende morgen gaf hij twee denarie aan de eigenaar en zei: "Zorg voor hem, en als u meer kosten moet maken, zal ik u die op mijn terugreis vergoeden." Wie van deze drie is volgens jou de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?' De wetgeleerde zei: 'De man die medelijden met hem heeft getoond.' Toen zei Jezus tegen hem: 'Doe jij dan voortaan net zo.'

2. Vermijding en medelijden

"Er was iemand". Het is een naamloze. Alle karakter zijn naamloos, maar de worden tenminste nog nader aangeduid. Deze man is een anoniem potentieel slachtoffer. En dan komen de profeet en de priester. Aangeduid, niet bij hun naam, maar bij hun functie: mannen van religieus aanzien. Maar zij lopen hem voorbij. Nee, ze lopen met een boog om hem heen. Waarom?

Verhaal: ik heb ooit een hanenkam gehad op vakantie in l'Alpe d'Huez, en ik zat op een verkeerd geparkeerde witte Opel Kadett een shagje te draaien. Het kind rent op me af, nieuwsgierig, maar haar moeder trekt het kind aan de hand mee en loopt met een boog om mij heen. Was ze bang? Wilde ze zich absoluut niet met mij identificeren? Misschien wel beide.

Wat afwijkt, maar ook wat gewond is en ziek en dood, daar willen we bij weg. Dat zijn normale menselijke processen. En heel makkelijk gaan we die religieus motiveren. Dus dan zeggen we: de wallen, dat is slecht. En mannen, als je dat maar hard genoeg roept, dan hoef je niet meer toe te komen aan het feit dat jouw ogen naar haar lijf worden toegetrokken en je nadenkt hoe het zou zijn om met haar te vrijen. Veel morele verontwaardiging is niet veel meer dan sublimering van de eigen verlangens. Zo. Nee, nee, ik ben een priester, ik mag mij met zo'n stervende niet verontreinigen. Rot op man, je bent gewoon een laffe hond en dat wil je niet toegeven. Of misschien is het niet je lafheid, maar is er meer met je aan de hand. Je mist iets anders. Maar daarover later meer.

En dan komt de vierde man, niet aangeduid bij naam of titel, maar bij etniciteit. Een Samaritaan. Iemand van dat volk, van die mensen die het net niet begrepen hebben. De barmhartige mof. Of de corpsbal met mededogen, of de barmhartige Marrokaan. Vul je groep ook maar in, waarvan jij vindt dat het een cultuur of cultuurtje representeert die diep van binnen niet klopt. Iemand die cultureel of religieus aan de verkeerde kant van de streep staat.

Een Samaritaan echter, die op reis was..., kreeg... medelijden. Dat staat er. Medelijden, compassie, het komt pas helemaal op het eind, alsof de spanning naar het woord wordt opgebouwd. De Samaritaan laat iets toe in zichzelf, wat de anderen missen. Er staat niet: een Samaritaan die langskwam kende tenminste zijn plicht, of een Samaritaan die langskwam had gelezen dat dit nou een typisch voorbeeld van een naaste was... Er staat een heel eenvoudig zinnetje: hij kreeg medelijden.

De Samaritaan liet iets toe in zichzelf. pijn. Pijn en verdriet om het pijn en verdriet van de ander. Hij zag niet, hij keek. En hij bleef kijken. En hij bekeek zelfs van zeer dichtbij. Hij had medelijden, mededogen, in de goede zin van het woord. De emotie die in het vraaggesprek met de wetgeleerde ontbrak, omdat het een theologisch dispuut leek... de emotie die in dit verhaal er ook nog niet duimendik bovenop lag, is plotseling hier. Medelijden. En hij handelt ernaar, komt van zijn ezel af en knielt en zorgt en neemt hem mee en bracht hem naar een logement. Maar het begint allemaal met dit ene ding: medelijden, mededogen.

3. En jij dan?

En dan komt de uitsmijter van Jezus en hij vraagt: *wie van deze drie is volgens jou de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?* Hé, dat was helemaal niet vraag: de vraag was. Wie is mijn medemens. Maar Jezus stelt een wedervraag: voor wie wordt jij een medemens?

Jezus doet hiermee twee dingen: hij verandert het onderwerp van de vraag en hij maakt de vraag dynamisch.

Wat dat eerste betreft: vraag niet: wie is mijn medemens, maar voor wie ben ik een medemens. Het gaat niet om wie de ander is, het gaat om wie jij bent. Wie is mijn naaste, dat is een theoretische vraag, die alleen maar gaat leiden tot definiëring, wetgeving en casuïstiek. Kun je uren over lullen. Maar het boeit niet. Dus draait Jezus de vraag om: voor wie ben jij een naaste? Wie ben jij?

Maar hij doet nog iets. Hij brengt er dynamiek in aan. Want het is een statische vraag: wie is mijn naaste. Alsof daar eeuwige wetten voor zijn. En het blijft statisch, vragen wie ben ik, of voor wie ben ik, in theorie, een medemens. Dus zegt Jezus: voor wie ben jij een naaste geworden? Vertel eens, in plaats van te debatteren... vertel eens jouw verhaal, zoals Jezus net zijn verhaal verteld heeft.

En dan de wetgeleerde. Jezus doet een soort spel met hem: en dat spel heet: wie van de drie. Maar de wetgeleerde weigert de vraag van Jezus direct te beantwoorden. Hij doet niet mee aan het wie van de drie. Terwijl hij een kort antwoord kan geven. *wie van deze drie is volgens jou de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?* A. de leviet B. de priester of C. de S... Maar hij krijgt het niet over zijn lippen. Naaste, medemens en Samaritaan in één zin. Dus hij omzeilt met een beschrijvend antwoord: *De man die medelijden met hem heeft getoond*. En ongewild zegt hij precies wat Jezus van hem horen wil. Niet de Samaritaan, of de heilige, of de jood, of de christen. Nee, heel eenvoudig: de man die medelijden met hem heeft getoond.

Je kunt wel theoretiseren over het lijden en over God. En over wat er van ons gevraagd wordt en je verdiepen in religieuze plichten en wie je naaste nou precies is. Maar je kunt ook van die verrekte ezel van je afkomen en op je knieën gaan en kijken. Kijk nou wie daar ligt. En leg je handen op de wonden en trauma's van de ander. Betoon mededogen.

Als we het bij Stroom hebben over 'relatie', dan bedoelen we dat niet goedkoop, in de zin van: 'wij vinden relaties belangrijk, want de mens is nu eenmaal een relationeel wezen. Dus geloven is goed, samen geloven is beter, want dan hebben we elkaar. Nee, relatie staat in het hart van het evangelie. Een relatie die niet gezellig is of vriendelijk, maar begint met mededogen. Van een Samaritaan die van zijn ezeltje stapt, omdat hij mededogen heeft.

Wie van deze drie is volgens jou de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers? De man die medelijden met hem heeft getoond.

4. Het mededogen van Jezus

Maar pas op. Er ligt iets op de loer. Een soort nieuw moralisme. Gevaarlijk voor mensen die onmiddellijk aan het werk willen en aan Jezus willen vertellen zo meteen voor wie ze allemaal een naaste, een buur zijn geweest. Want er is nog een derde reden waarom Jezus de vraagstelling verandert. Wie is de naaste geworden van het slachtoffer? Degene die medelijden met hem heeft getoond.

Inderdaad zegt Jezus. Maar zou de wetgeleerde beseft hebben dat Jezus het over zichzelf had. Dat hij degene is die mededogen betoont? Voor je ook maar iets in de praktijk wil brengen van Jezus opdracht, is deze ervaring fundamenteel en onontkoombaar. Niet dat ik mij een goede buur voor de ander betoon. Maar dat God in Jezus mijn medemens is geworden. Voor elke christen geldt, dat je jezelf niet te snel moet plaatsen in de schoenen van de barmhartige Samaritaan, maar dat je jezelf leert zien als de 'iemand' die langs de kant van de weg ligt, en het leven leek uit je weg te vloeien, totdat er iemand was die van zijn ezel, zo je wilt, uit zijn hemel stapte en je wonden verbond. Uiteindelijk is de kerk niet veel meer dan een van de straat geraapt zootje, misschien nog wel blauw en geschaafd aan het herstellen in het loement van God.

Dat je zelf een slachtoffer bent, dat je zelf de butsen en deuken van dit leven hebt opgelopen, dat je zelf aan alle kanten wat mankeert, dat is fundamenteel voor het christelijk geloof. Niet als slachtoffergedrag, maar als erkenning van je eigen situatie. Hoe moeilijk het ook is om dit te zien. God laat je niet liggen aan de kant van de weg. Maar alleen die overtuiging kan ons aanzetten om van die ezel af te komen en mee te lijden met de ander.

Je kunt het ook anders zeggen: je zult je eigen verdriet een plek moeten geven en dat omzetten in mededogen voor de ander. Dat is de weg die Jezus wijst. Het verhaal van het evangelie is dat Gods hart breekt.

Als Jezus op aarde rondloopt en geneest en mededogen toont, dan zeggen christenen over hem: dat is God. God die volgens vele zo perfect en hoog mag zijn dat hij onmogelijk pijn kan kennen, die God heeft zich laten raken. Hij is pijn gaan lijden. Hij is doodgegaan. En daar komt dat enorme mededogen van God vandaan. Omdat hij verdriet kent, in Jezus.

Het evangelie is dat jouw verdriet, jouw diepe, diepe teleurstelling, jouw nu al vervlogen dromen een plaats hebben bij God. En hoe raar dit misschien ook klinkt: niet om ze te troosten en weg te doen, maar om er iets van te maken dat leven geeft: aan een ander. Jouw verdriet is jouw bron. Jouw bron van mededogen met de ander.

Ik wil eindigen met een citaat, uit Het Lam van Peter de Vries. Don Wanderhope, de hoofdpersoon van het boek, verliest op jonge leeftijd zijn broer, en daarmee ook zijn geloof. Later pleegt zijn vrouw zelfmoord en weer een aantal jaren later sterft zijn 12-jarige dochter Carol aan leukemie. Eén grote verschrikking en het boek zou ondraaglijk zijn als het niet bij tijden ook zo ontzettend grappig was. Aan het eind van het boek, vlak na de dood van zijn dochter, schrijft Don Wonderhope dit over zijn eigen verdriet.

Tijd heelt niets - juist daardoor kunnen we anderen des te beter bijstaan. Er bestaat misschien verdriet dat niet meer vertroost kan worden, maar het is die naam niet waardig als het niet een bron van mededogen wordt. Zalig zij die troosten, want ook zij hebben gerouwd - dat is de menselijke waarheid. 'Je hebt twaalf volmaakte jaren gehad. Twaalf jaar meer dan de meeste mensen krijgen,' zei de man vrij fel tegen me, op een ochtend in de trein. Hij was de vader van één van Carols mede-patiënten, een log meisje zonder vonk of vlam, en haar moeder uit Boston was al lang geleden begonnen haar dromen met behulp van alcohol te realiseren. Ik stelde voor om af en toe samen een biertje te drinken en een paar potjes te spelen bij de bowlingbaan, waar je hem vaak alleen zag rondhangen. Hij vond het goed. Want inderdaad. Troost is lucht, maar medeleven klopt en bonst: erkennen hoe lang, hoe lang de condoleancerij is waarin wij staan, de armen gehaakt in een onbedrieglijke vriendschap, wij allemaal, kleine schakels in deze eeuwige keten van mededogen.

Martijn Horsman
Amsterdam, 13 september 2009